ר׳ שמואל מוהליבר וציוני אמריקה

אוצר החכמה

מאת א. ר. מלאכי

מצודתו של ר׳ שמואל מוהליבר היתה פרושה על חובבי ציון והישוב מראשית התהוות תנועת חבת ציון. יותר נכון אם נאמר: מראשית יסדו את התנועה, כי היה גאון־רב־פעלים זה מן הראשונים לעורר את חבת ציון בעם ואחד המעשים הראשונים לטובת הישוב. התעניינותו בישוב התחילה עוד באמצע שנות השבעים, ובהווסד בשנת תרל״ה „מזכרת משה מונטיפיורי״ לשם תיקון מצב היהודים בארץ, היה הגרש״מ מן הראשונים ברבני רוסיה שנתן את ידו למוסד זה. אולם בכל מרצו והתלהבותו לחבת הארץ ובנינה נתגלה הגרש״מ אחרי הפרעות הראשונות ברוסיה בשנת תרמ״א. הוא הקדיש אז את כל זמנו, אונו וכספו לסדר את הגירת היהודים פליטי הפרעות, לארץ־ישראל. לשם זה נסע לבראדי והשתדל להשפיע על שמואל מונטאגו ונטר שישלחו את היהודים לארץ־ישראל ולא לאמריקה. גם עם אוליפאנט נכנס בדברים בדבר הישוב. השפעתו של הגרש״מ היתה מורגשת גם על בני ביל״ו, ואף אגודת „חובבי ציון״ בוואַרשה — אם תנועת חבת ציון ברוסיה — נוסדה ביזמתו של „ראשון לציון״ זה.

עבודת תעמולה חרוצה שערכה רב לדורות עשה הגרש״מ בימים ההם לרעיון הישוב. בזכותו נתפסו רבני הדור לעבודת הישוב, ובעמלו גם חובר קול־הקורא הראשון לעורר את הרבנים שישתדלו להשפיע על העם לעבוד לטובת הישוב, שמלבד הגרש״מ חתמו עליו גם ר׳ יוסף דובר הלוי סולובייטשיק ור׳ אליהו חיים מייזל. אולם השפעתו חרגה מ„תחום המושב״ ועד ארצות אירופה הגיעה. כי פנה הגרש״מ במכתבים לוהטי אש ליהודי אשכנז, צרפת ואנגליה ועורר אותם להספח לתנועה ולעזור לבנין הארץ. וידועה למדי פעולתו הגדולה של הגרש״מ להשפיע על „הנדיב הידוע״ לקבל את המושבות הראשונות תחת חסותו, ועזרתו ליחיאל ברי״ל להעלות את אכרי רוזנוי לארץ, שרוטשילד יסד בעדם את מושבת עקרון.

אחרי אספת קאַטוביץ, שהוא השתתף בה, נעשה הגרש״מ מראשי המדברים בעניני הישוב ומהעומדים בראש התנועה. באופן רשמי התקיימו אז שני מרכזים לחובבי ציון: וואַרשה ואודיסה, אולם באופן בלתי רשמי נעשתה גם ביאליסטוק, העיר בה כהן הגרש״מ ברבנות כמעט מאותה שנה שהתחיל לעבוד לטובת הישוב,

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 255

מרכז לחובבי ציון. בעיר זו שררה בכלל אוירה חובב־ציונית, ועוד בשנות השמונים עלו כמה מאנשיה לארץ והתנחלו בפתח תקוה, ובזכות הגרש"מ התחילה ביאליסטוק לתפוס מקום ניכר בתנועה, עד שאחרי אספת דרוסגניק בשנת תרנ"ג [1]) נוצר בה מרכז רשמי לחובבי ציון. ביזמת הגרש"מ נוסד באספה זו מרכז רוחני לחובבי ציון, שנקרא בשם „מזרחי" [2]). מרכז זה עמד כולו תחת השפעת ר' שמואל מוהליבר. אלפי מכתבים וחוזרי־תעמולה שהכילו גם ידיעות על המתהווה בישוב ובתנועה, יצאו ממרכז זה שהשפעתו על חוגי החרדים בחובבי ציון היתה רבה, וממנו גם התפתחה התנועה ה„מזרחית" שנוסדה על ידי ר' יצחק יעקב ריינס.

באמריקה, שבשנות השמונים כבר התקיימו בה אגודות חובבי ציון, אחרה השפעת ר' שמואל מוהליבר לבוא. בקשר עם התנועה אנו מוצאים את שמו נזכר בפעם הראשונה בשנת תרנ"ד במכתבו של משה פאלק מירוויס מבאלטימור ב„המליץ" שנה ל"ג, גליון 222 (י"ז מרחשון, תרנ"ד), שבו יספר שבמנין של „חברת הספרות העברית" בבאלטימור ברכו חובבי־ציון ביום הכפורים את כל ראשי חובבי ציון ובתוכם גם את הגרש"מ. באותה שנה פנה הרב רש"י שיינפלד ז"ל, הרב דלואיסוויל של קנטוקי, אחד מדגולי חובבי־ציון באמריקה, במכתב אל הגרש"מ בדבר עניני הישוב, והגרש"מ התחיל לעמוד עמו בחליפת מכתבים. בראשונה נכתבו האגרות בשמו ובחתימת ידו, ואחר־כך היה מזכירו ר' יצחק ניסנבוים עורך אליו את המכתבים אבל ברוחו של הגרש"מ. הגרש"מ גם נסה להתקשר באמצעות רש"י שיינפלד עם הרבנים ופרנסי הקהילות באמריקה, שישפיעו על העם לעבוד לטובת הישוב ושלח לו „קול קורא" לפרסם בעתונים העברים באמריקה, שבו מסר בקצור את תולדות תנועת חבת ציון מראשית יצירתה אחרי הפרעות, ובדברים נלהבים יעורר את יהודי אמריקה להשתתף במפעל התחיה הלאומית. זאת היא הפעם הראשונה שהגרש"מ מנסה להשפיע על יהודי אמריקה, מדבר דברי כבושין להם על ש„קול ציון נחבא" בארץ החדשה, עד ש„מקול ההמולה של הדולארים והסנטים לא נשמע קול אמנו הזקנה הקוראה לבניה";

---

1) על אספה זו אין דין וחשבון בעתוני הזמן, אבל אר"ז, שהשתתף בה, כתב עליה שני מאמרים ראשיים: „בדרך מסעי" („המליץ" שנה ל"ג, גליון 183; י"ג אלול, תרנ"ג) ו„הר ציון לא ימוט ז'" (שם, גליון 189; כ' אלול, תרנ"ג) וברכה מק. ז. ויסוצקי (שם, גליון 191; כ"ג אלול, תרנ"ג) להרש"מ „ליום בואו לדרוזגניק להחליף כח ואת החובבים הנכבדים אשר באו לבקרו וידברו נגידים על ישוב ארץ־ישראל". באספה זו השתתפו ל"ה צירים, וביניהם ר' פינחס רוזובסקי האב"ד דשווינציאן, שפ"ר, הסופר בן־עמי, א. י. סלוצקי, מאַס־ליאַנסקי ויהושע סירקין.

2) השם „מזרחי" הציע א. י. סלוצקי.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 256

מסביר את ערך „הרעיון הקדוש" של ישוב ארץ־ישראל ומתווה להם דרך איך לסדר את עבודת התעמולה בין „בני ציון הנדחים בארץ החדשה".

מלבד שיינפלד היה לו, להגרש"מ, ציר נאמן באמריקה, והוא ר' צבי הירש מאסליאנסקי, שבאמצע שנות התשעים בא לגור בארץ זו. מאסליאנסקי, שהכיר את ר' שמואל מוהליבר מימי עשותו כמטיף חובב־ציוני בביאליסטוק ובהשקפתו הציונית היה קרוב לרוחו של הגרש"מ, עשה פרסום בנאומיו לפעולותיו של ר' שמואל מוהליבר במפעל הישוב. מאסליאנסקי גם פרסם ב„העברי" [3] את מכתביהם של הגרש"מ וניסנבוים. האחרון הודיע על מצב „גן האתרוגים" שחובבי ציון נטעו בשנת תרנ"ד לכבוד הולדת השבעים של הגרש"מ על יד חדרה [4], ובקש אותו לעשות תעמולה בין חובבי ציון באמריקה לתמוך במפעל זה. ברשימות המסע שלו שהדפיס ב„העברי" [4א] נגע מאסליאנסקי במרכז הרוחני „מזרחי" ואף פרסם את החוזר של „מזרחי", „נחמו, נחמו עמי" [5] על חשיבות אתרוגי ארץ־ישראל ו„גן האתרוגים" של חובבי ציון.

מאסליאנסקי הוא גם שעורר את רש"י שיינפלד לפרסם בדפוס את מכתבו של הגרש"מ לרבני אמריקה. המכתב נדפס בהעברי [6] עם מבוא מאת שיינפלד בשם „מכתב להמו"ל להזכיר", שבו יזרז את רוזנצווייג לקיים את הבטחתו בחדשו את הופעת „העברי", שיקדיש את העתון לרעיון התחיה הלאומית וחבת ארץ־ישראל, ומסיים: „ולמען יתחיל כבוד המו"ל בכי טוב הנני שולח לו „קול קורא" יסודתו באהבת הלאום וארצנו הק', מהגאון הגדול מהר"ש מאהליווער אב"ד דביאליסטאק אשר שלח אלי מיד בראשית השנה להדפיסו במה"ע בארץ החדשה ומסבות שונות לא יכולתי למלא את בקשתו עד היום. ועוד לפני איזו שבועות קבלתי מכתב מהמטיף הלאומי הרב צבי מאסליאנסקי ובו הוא כותב לי כי הגאון מהר"ש מאהליווער במכתבו אליו מתרעם מדוע לא מלאתי בקשתו".

מות ר' שמואל מוהליבר בי"ט בסיון תרנ"ח, היה אבל כבד לכל ישראל, כי נפקד אחד מגאוני הדור, מגדולי האומה ודבריה, ביחוד קוננו עליו שלומי אמוני ציון, כי נפל שר־צבאם ומפקדם. כל העתונים העבריים קשרו עליו מספד מר, וגם שני העתונים העבריים שהופיעו באמריקה הקדישו לו מאמרי־קינה ואבל.

---

3) 1896, גליון 41.

4) בכמה מגליונות של „המליץ" לשנת 1894 נדפסו חשבונות הכסף „שנדבו בערים שונות לאות ברכה ליום מלאת שבעים שנה בכ"ז ניסן תרנ"ד להגאון ר' שמואל מוהליבר שליט"א". ראה גם מאמרו של ניסנבוים: „גן שמואל" ב„המליץ" 1896, גליון 241.

4א) „משא מסעי", „העברי" שנה ח' גליון 33 (ה' סיון תרנ"ח).

5) שם, שנה ח', גליונות 46, 47 (כ"ב, אב; ז' אלול, תרנ"ז).

6) שנה ו', גליון 38 (ט' תמוז, תרנ"ו).

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 257

ב„העברי“ [7]) נדפסו תולדות־חייו שהובאו ב„לוח אחיאסף“ ותחת תמונתו ניתן שיר מאת עקיבא פליישמאן. ב„הפסגה“, שנערכה במגמה ציונית, הקדיש עורכה, שור, מאמר ראשי קצר [8]) שבו הדגיש את גדולתו של הרש“מ גם בזה ש„הקריב את כל ימי חייו על מזבח האהבה לעמו, להרים את קרנו בכבוד ולהטיב את מצבו הגשמי והרוחני, ובדעתו אשר אך הדעה הציונית יכולה להביא את כל השנוים לטובה בגורל ישראל היה לחובב ציון נלהב ויעבד בכל כחו להדעה הרמה הזאת, ולמרות תורתו ויראתו לא חל ולא זע מהתאחד להמטרה הציונית עם אנשים אשר דעתם באמונה היא רחוקה מדעתו כרחוק מזרח ממערב וזאת היא תהלתו ותפארתו לדור דור“. שור נתן מקום [9]) לחוזר „מזרחי“ שנכתב שני ימים לפני מותו, והוא הספיק עוד לאשר אותו. המכתב נשלח לחובבי ציון תיכף אחרי הסתלקותו, ומזכיר „מזרחי“ הקדים לו דברים אחדים על האבדה הגדולה, וסיים: „הננו עושים את רצון מורנו הגרש“מ זצ“ל והננו מוסרים את המכתב החוזר מלה במלה כפי שאשרוהו וקיימוהו“. במכתב זה עורר הגרש“מ לתמוך בקולוניאל־באנק „אשר בהוסדו יוכל להביא לעמנו וארצנו תועלת רבה מאד“; על העבודה המעשית לטובת הישוב והציונות בכלל. בדבריו האחרונים אלה יש משום צוואתו הלאומית, ובשולי המכתב אמנם הוסיפו „חובבי ציון“ לומר: „זה הוא המכתב האחרון הכתוב בפקודת אדמו“ר הגרש“מ זצ“ל ויוכל להחשב לצוואתו“ [10]).

כל האגודות הציוניות בניו־יורק, שיקאגו ובאלטימור ערכו אספות־אבל לזכרו. הציונים עבדו במרץ לאסוף כסף לנטיעת עצים ב„גן שמואל“, ואגודת „מפיצי ספרות ציון“ בניו־יורק החליטה להוציא קובץ ספרותי־ציוני לזכר הגרש“מ שתבואתו תוקדש ליסוד ספריה עברית בניו־יורק [11]). חמש שנים אחרי פטירתו, נדפס ב„הישראלי“ [12]) שרד“ב אברמוביץ הוציא בניו־יורק, מכתב מלא ענין של הרש“מ משנת תרמ“ג, שבו יוכיח את יהודי לונדון שעומדים מרחוק למפעל הישוב בארץ „ומגדוליה ושריה נדיבי עמנו אשר בקרבה עוד לא נשמע אף קול דממה דקה“. בראשית מאת העשרים, ימי שפל לציונות באמריקה, היה משום תעמולה ועדוד, לקרוא את דבריו היוצאים מן הלב של יוצר התנועה ומנהיגה.

---

7) שנה ח', גליון 37 (ד' תמוז, תרנ“ח).
8) „הפסגה“ שנה ה', גליון 36 (י“א תמוז, תרנ“ח).
9) שם, באותו גליון ובגליון 37 (י“ח תמוז, תרנ“ח). המוסר לדפוס פ. מירוויס מבאלטימור.
10) חוזר זה נדפס גם ב„המגיד לישראל“ שנה ז' גליון 25 (י' תמוז, תרנ“ח).
11) ראה „הפסגה“ שנה ה', גליון 39 (ג' אב, תרנ“ח), במדור „לשכת הקהל“.
12) שנה א' גליון ג' (ט“ו תמוז, תרס“ג).

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 258

ברבות הימים נשכח שמו של ר' שמואל מוהליבר בציונות האמריקאית, כשם שנשכחו אחרים ממחוללי התנועה ומנהיגיה. ורק עם ארגון ה„מזרחי" קם שמו לתחיה. במלאת, בשנת תרע"ח, עשרים שנה למותו הקדיש בטאון ה„מזרחי" באמריקה, גליון מיוחד לזכרו [13]). את זכרו של הגרש"מ העלתה הסתדרות ה„מזרחי" באמריקה גם במלאת ארבעים שנה לפטירתו, בהוציאה את תולדותיו באידית שנכתבו מאת הרב שמואל ק. מירסקי והרב יעקב לווינזאן (ניו־יורק, תרצ"ח).

***

אה ח08/08/2018

חוזרי ה„מזרחי" הם בכלל חומר לתולדות תנועת „חבת ציון", ומכתבי הרש"מ וניסנבוים שמתפרסמים בזה לפני חוזרי ה„מזרחי" חשובים גם הם לתולדות התנועה באמריקה, כי הם הקשר הראשון בין הרש"מ והציונים בארץ החדשה. שלחם אלי רש"י שיינפלד ז"ל שנים אחדות לפני מותו, בבקשה נמרצה להשתדל בהדפסתם. לא אסתייע מילתא להדפיס את המכתבים בחיי מקבלם, ואני מוציא אותם לאור עתה, למלאת יובל שנים להסתלקות הגרש"מ. להשלמת מערכת המכתבים ספחתי גם את „מכתבו הכללי", הוא ה„קול קורא" לרבני אמריקה שכאמור למעלה, נדפס בחיי הגרש"מ ב„העברי" של רוזנצווייג. העתון אינו מצוי והמכתב חשוב, וכדאי להצילו מתהום השכחה.

I

אזברחיסאן

מכתבי ר' שמואל מוהליבר

א

בעז"ה כ"ט מרחשון תרנ"ד.

כבוד הרב הג' חובב עמו ואה"ק וכו' מוהר"ר שלמה יצחק שיינפלד נ"י רב בלואיסוויל, שלום וישע רב.

את מכתבו מיום ג' תבא קבלתי ומפני רוב טרדותי לא יכלתי להשיב למעכ"ת ואתו הסליחה. כעת הנני מתכבד להשיבו כי לפי ידיעתי היה ציר החברה „שבי ציון" [14]) בעיר פאריז המעטירה ושם התיעץ עם הועד הנכבד אשר

---

13) „העברי" שנה ח', גליון י"ח (י"ח סיון, תרע"ח).

14) את תולדות „שבי ציון" כתבתי בפרוטרוט במאמרי ב„הדואר" שנה ט"ז, גליון ל"ב (ט"ז תמוז, תרצ"ז). הציר המוזכר במכתב, הוא אדם רוזנברג.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 259

בראשו עומד לנס הרב הג׳ ר׳ צדוק הכהן, רב הכולל למדינת צרפת, וע״כ השערתי כי התיעץ שם בעצם הענין, ואם החליטו כן, אפשר שמעבר לירדן ששם מחיר האדמה בזול יתישבו במשך הזמן, ואם העת תראה בפועל כי החשבון איננו מדויק אז יחכו החברים עוד שנה ושנתים ויביאו את תרומתם גם לימים יבואו עד אשר תהיה לאל ידם לבא אל המנוחה ואל הנחלה — עצם הענין נעלם ממני מרחוק מקום ומעכ״ת היושב בארץ החדשה יוכל לקבל ידיעות יותר ברורות ממצב האגודה שמה. אך מסופקני אם יעלה ביד מעכ״ת אשר כל ימיו הקדיש אך לתורה ועבודה לד׳, להרגיל את עצמו לעבודה חמרית כעבודת האדמה המפרכת גופו של אדם — לעבודה כזו נחוצים גו איתן ובריא וידים אמונות לעבודה ולא על נקלה ירגיל מעכ״ת לעבודת האדמה .עכ״פ[14]א) דבריו היקרים הביאו שמחה בלב לראות בקצוי ארץ חובב אה״ק בין רבנים יושבי על מדין אשר יחפוץ לעבוד בזיעת אפים את אדמת אבותינו, ומי יתן וירבו חובבים כמותו בין יתר מפלגות עמנו — כי אז כבר ראינו פרי ברכה בעמלנו. תקותי חזקה כי רומעכ״ת ישתדל להפיץ את הרעיון הקדוש בין אנשי עדתו ובהערים סביבותיו ובכל מאמצי כחו יעורר את האהבה הטהורה לציון חמדתנו ולארץ אבותינו.

והנני מוקירו ומכבדו כרום ערכו מברכו כי עיניו תחזינה בנחמת ציון וירושלים.

ידידו הדו״ש באהבה

שמואל בהרב מוהרי״ל מאהליוועד.

ב

בעזה״י י״ד אייר תרנ״ה ביאליסטאק.

כבוד הרה״ג המפורסם אוהב עמו וארצו באמת ובתמים כש״ת מוהר״ר שלמה יצחק שינפלד נר״ו רב בלואיסוויל יע״א.

מכתבו הנכבד קבלתי ומאד שמחתי לראות כי גם מעבר לים בערי אמריקא הרחוקות נמצאו לבבות חמים אשר כל דבר הנוגע לישוב ארצו קרוב אליהם מאד מאד. ומקרב לבבי אודה לכת״ר על עמלו הטוב להישוב. יחזק ד׳ רוחו וידיו גם לימים הבאים לפעל ולעשות לטובת הרעיון משאת נפשנו. הנני מוכן

14א) על־כל־פנים.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 260

ומזומן לבוא במכתבי לעורר את לבות אחינו בארץ החדשה אל אמנו הארץ הישנה ואבקש את כת"ר להראות לי על רבנים ואנשים נכבדים, אשר דברי יפעלו עליהם, וירשום לי כתבותם ואכתוב להם.

כפי הנשמע נתנה ממשלת תוגרמה רשיון להנדיב שליט"א להכניס אלף משפחות ולהושיבן על אדמת „גולן" שקנה[15]), והרשיון הזה נתן פעם אחת ולא בכל שנה ושנה, אך בכלל כל אסורי ממשלת תוגרמה, בין אסור הכניסה ובין אסור קנית אדמה, אינם חלים רק על יהודי רוסיא, אוסטריא ורומניה, אבל לא על יהודי אמריקה[16]) ועוד.

בשנה הזאת נעשו באה"ק שני מעשים כבירים רבי־התועלת ותוצאות טובות מהם להישוב. א) כי החלה עבודת „גן האתרוגים" בהמושבה „חדרה" ובל"ס[17]) כבר שמע כת"ר את טיב ההצעה הזאת ותועלתה הגדולה, וב) נקנתה אדמת קוסטינא בעד הפועלים שכירי יום. שני המעשים האלה הם מעשי ידי אחינו חו"צ במדינתנו, וחובה קדושה על אחינו באמריקה לצאת לעזרת שני המפעלים האלה בכל יכלתם. עוד מעשים גדולים וקטנים נעשו במשך השנה באה"ק, אך בל"ס ידועים המה לכת"ר. והנני מחכה למכתבו עם האדרעססין למי לכתוב ואומר לכת"ר שלום ורוב ברכה.

ידידו הדו"ש באהבה

שמואל בהרב מוהרי"ל מאהליעווער.

ג

ק ו ל ק ו ר א ו מ ב ק ש

אל כבוד הרבנים הגדולים, החכמים הנכבדים, ראשי עדות ישראל באמעריקא.

זה כחמש עשרה שנה התחוללה תנועה גדולה במחנה ישראל, תנועה שלא היתה בעולמנו מעת הלכנו שבי לפני צר ויד רומי עלינו התגברה, התנועה הזאת תסמן בדברי ימינו וממנה תחל תקופה חדשה להמנות, תקופת „תחית עם

---

15) בנדון זה ראה את מאמרי „נסיונות להתיישבות יהודית בעבר הירדן" ב„הדואר" לשנת תרצ"ג.

16) בסוף שנות התשעים אמרה ממשלת תורקית לאסור את הכניסה לארץ גם ליהודים אזרחי אמריקה.

17) ובלי ספק.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 261

ישראל בארץ אבותיו". ההיה כזאת בינינו, האם שמענו כדבר הזה כי יתעוררו אנשים רבים בכל רחבי תבל לעלות לציון ארץ משאת נפשנו ולעבוד אדמתה בזעת אפים, לבנות חרבותיה ולקומם הריסותה? לא למות על אדמת קודש הלכו האנשים האלה גם לא לחיות בארץ זבת חלב ודבש עזבו החלוצים את מקומותיהם ועתידותיהם בארץ מגורתם, כי אם להחיות החישו להחיות את הארץ הנשמה, את האם הזקנה ולהפיח רוח חיים בלב בני עמם הקרוע והמורתח! אמנם בתקופה רבת הערך דרכה רגלנו ואשרי האיש המבין דרכה ומחיש צעדיה! אך נדבר דברים ברורים: זה כחמש עשרה שנה החל הרעיון הקדוש ישוב ארץ ישראל להתפשט בין העם וכבר קנה לבות רבים בכל המדינות. עשרים קולוניות נבנו בארצנו הקדושה ואחינו בצרפת, רוסיא, אנגליא ואשכנז ועוד, תומכים בידי האכרים העובדים על הרי יהודה. בין התומכים האלה נמצא מכל המפלגות ומכל הכתות והרעיון הנשגב הזה עומד למעלה מהן ומושך אחריו לבות כולם, ובאמת כל איש ישראל המתבונן בו בשים לב מכל צדדיו וצדי צדדיו ימצא בו מה שתבקש נפשו והוא כמן הזה שכל אחד טועם בו טעמו האהוב לו. את האחד תמשוך המצוה הגדולה ש„שקולה כנגד כל המצוות" והשני רואה בו עקבתא דמשיחא, השלישי חפץ לייסד בקרב ישראל מפלגת אכרים עובדי אדמה ואחרי הרעיון והתבוננות רבה אינו מוצא מקום מוכשר לזה יותר מארץ אבותינו. הרביעי לב רגש בקרבו ואומר: ארצנו שממה ועלינו לבנותה, עמנו מפוזר ודורש מרכז ואיפוא מרכזו אם לא ארץ קדשנו? החמשי... הששי... וכן הלאה ונמצא כל ישראל מכוונים את לבם למקום אחד. רק שמה בארץ החדשה, באמעריקא קול ציון נחבא, ומקול ההמולה של הדולרים והסענטים לא נשמע קול אמנו הזקנה הקוראה לבניה. ובשם הרעיון הקדוש ישוב ארץ ישראל הנני פונה אל כבודם בבקשתי לשום לבם אל מעשי חובבי ציון בכל אתר ואתר להעיר את לב בני עדתם לקחת חלק בדבר הגדול הזה, אשר כבוד ישראל תלוי בו. יכוננו בעירם חברה לישוב ארץ ישראל, חבריה ישלחו סכום ידוע מדי שנה בשנה ותפיץ את הרעיון בין כל המפלגות, תבוא בדברים עם יתר החברות בארצה ובחוצה לארץ ותלך בדרכה להרחיב את הישוב בארץ קדשנו. עוד רבות רבות יש לדבר בענין הגדול הזה, אך כבר נכתבו עליו המון ספרים בשפות שונות ובהשקפות שונות ותקותי חזקה כי אם כבודם רק יתעוררו להחל עבודתם במפעל הנשגב הזה יבינו ויכירו את הדבר לאשורו וכל אשר יוסיפו לעבוד יוסיפו לאהוב את עבודתם ולחבבה גם על אחרים, ובני ציון הנדחים בארץ החדשה יזכרו את אמם מרחוק ונפשם ולבם נתונים יהיו לעמם ולארצם. תקותי תשעשעני כי כבודם ישמחוני בידיעות טובות מפעלותיהם הפוריות

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 262

ויאמנו דברי חז"ל „דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב", והי"ת יחדש עליהם שנה טובה ומבורכת ועינינו תחזינה בשוב ה' את שיבת ציון. והנני מברך את אחינו המפוזרים בכל קצות הארץ בכל טוב סלה.

שמואל בהרב מוהר"ט[18]) מאהליוער

חופק"ק ביאליסטאָק ברוסיא.

II

מכתבי ר' יצחק ניסנבוים

א

בעזה"י כ"ג אלול תרנ"ה, ביאליסטאק

רב נכבד וחו"צ נאמן!

מכתבו בא ליד אדמו"ר הגרש"מ שליט"א, אך לכתוב לכל אחד בפרט, לאנשים שאינו יודע טבעם ומהותם אינו יכול; לכן הנני שולח בזה לכת"ר את מכתבו הכולל. גוף המכתב הזה יהי מונח תחת יד כת"ר והוא בחבתו העצומה לציון יואל נא להעתיק ממנו עקזמפלרים רבים. או להדפיסו ולשלוח אותו למי שהוא נועד, כלומר לרבנים, לחכמים, לפרנסים ולכל מי שדבריו נשמעים, אולי גם להדפיסו במכ"ע לוא הואיל לעורר את הפרט יועיל גם לעורר את הכלל. ומוטב לדבר פעם אחת אל כולם יחד מלבד הרבה פעמים ליחידים. תקותנו חזקה כי כת"ר יעשה כל מה שבכחו להפיץ את הרעיון משאת נפשנו ואם נראה כי מכתב אדמו"ר הביא תועלת, נשתדל כי ישלח מכתבים מעוררים ע"י כת"ר כפעם בפעם ובאופן כזה נאחד את פעולתנו. ואבקש את כת"ר בהדפיס את המכתב ישלח אלינו עקזמפלרים אחדים גם יודיענו את הפעולה שפעל אם מעט אם הרבה.

והנני חותם ברגשי כבוד ויקר וברחשי ברכה לשנה החדשה

המחכה לתשובתו

יצחק ניסענבוים.

---

18) טעות הדפוס, וצריך להיות: מוהרי"ל.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 263

ב

בעזה"י אדר"ח מרחשון תרנ"ז.

כבוד הרה"ג הנכבד והנעלה אוהב עמו וארצו כו' כש"ת מוהר"ר שמואל[19] שיינפלד נ"י החובק"ק לואיסוויל באמריקא.

מכתביו קבלתי במועדם והאחרון עם התעודות מהבאנק ששלחתי לעורך המליץ כבקשת כת"ר. תשובה לא קבלתי ממנו אם תמול נדפס בהמליץ גליון 207 כי כת"ר שלח ח"י רו"כ לישא"י. יוכל היות כי עוד אקבל ממנו מכתב. אך בכל אופן לא הבנתי דברי כת"ר במכתבו האחרון. לוא גם יהי כי המליץ אשם בכסף הקדשים — דבר שלא נתן להאמין ובל"ס מבוכה בלתי נראית אשמה בזה — מה חטא הישוב כי כבודו ימשך ידו מלהחזיקו? אם המליץ אינו נאמן בעיניו יוכל לשלוח כספו ישר לאודיסא וסופר הועד ישלח להמליץ להדפיס את הרשימה שיבקש כת"ר ויהי' בטוח כי הכסף יבוא לתעודתו ולמה לו למשוך ידו לגמרי מפעולתו לטובת הישוב? אין זאת כי אם מגודל כעסו כתב הדברים האלה ות"ח דרתח אורייתא הוא דמרתחא לו. ונקוה כי כת"ר לא יחדל מלהיטיב להישוב בכל יכלתו ולא יתרשל בעבודתו הקדושה. הישוב כה רך וחלוש וזקוק הנהו לאנשים רבים מכל המפלגות לתומכו ולהחזיקו ואם אחד מהתומכים אינו ראוי לתמוך את החלש הלא אז עוד תגדל החובה על יתר התומכים לחגור שארית כחותיהם להחזיקו ולסעדו. יתחזק נא כת"ר בעבודתו הנשגבה והבוחר בציון יופיע על עצתו ויברכהו בכל טוב. ומעמק לבבי אבקשו לבוא אתנו בחליפות מכתבים להודיענו כפעם בפעם מהנעשה לטובת הישוב בעירו ובמדינתו ותברכנו נפש כל חובב עמו וארצו ובתוכם גם אני מוקירו ומכבדו כרום ערכו

יצחק ניסענבוים.

ג

בעזה"י ח' מרחשון תרנ"ז.

כבוד הרה"ג המפורסם, נכבד ונעלה מוהר"ש שיינפלד נ"י שלום!

כבר כתבתי לכבודו בשבוע העבר, כי נדפס בהמליץ נדבתו. עתה קבלתי מכתב מאת עורך המליץ מר ל. רבינוביץ ומעתיק לכת"ר מה שכותב אלי בנידון

---

19) צריך להיות: שלמה.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 264

זה: „שאלתני ידידי מה תשיב להרב מלואיסוויל אמור לו כי העורך ומו"ל את המליץ איש ישר הוא, כי לא יקח ולא יבקש מאיש אף פרוטה אחת יותר ממחיר העתון... [אמת ונכון, בשם הגרש"מ יני"ב[20]] ואמור לו, כי שתי רשויות הם בהמליץ הרידקציה לחוד והקנטאָר לחוד, והם בני מקומות רחוקים זה מזה וכסף הנשלח מאמריקא על ידי איזה באנק יבוא הנה בלי מכתב ועפ"י הרוב גם בלי שם המשלח. וסכום כזה יכתב בספרי הקאנטאר ואת הנדבות יסדרו בבית המערכת ואם יעבור זמן מסוים בין קבלת הכסף בלי מכתב ובין קבלת המכתב בלי כסף ילך המכתב הלוך ושוב מהרידקציה להקאנטאָר כאשר קרה להרב הנכבד מלואיס־ויל בכל הספרים לא מצאתי כל זכר לכספו, אבל נאמן הוא הרב הדפסתי את ברכתו גם טרם ישלח תעודת הבאנק, אבל הוא לא שלח במכתביו נוסח הברכה. עתה הדפסתי ע"ד קבלת הכסף בלי כל נוסח. אבל החסרון הזה יוכל להמנות עת ישלח לנו שמות המברכים וברכותיהם[21] עכ"ל. הדברים האלה כמדומה לי ירגיעו את כת"ר ויראה כי חשד בכשרים. ובל"ס ישלח להמליץ את השמות והכל על מקומו יבוא בשלום.

ברגשי כבוד ויקר ידידו המחכה למכתביו ולידיעותיו

דו"ש יצחק ניסנבוים.

ד

בעזה"י י"ז סיון תרנ"ט, ביאליסטאק.

כבוד הרב הג' המפורסם לתהלה שלבו לישראל ועיניו לציון כש"ת מוהר"ר שלמה יצחק שיינפעלד נ"י רב בלואיסוויל יע"א.

חודש ימים לא הייתי בביתי לרגלי עבודתי לציון ולישובה ובשובי עתה הביתה מצאתי את מכתב כת"ר. תודה רבה לו על ידיעותיו הטובות ממצב רעיוננו בעירו. אנכי עובד עבודתי במדינתנו ביחוד לטובת הישוב בארה"ק, אך עם זה הנני מעורר את עמנו לחבת תורתנו וכל צרכי אומתנו בכלל ועובד גם לטובת הבנק. כמובן נגס אנכי כנגד ענק הגרש"מ זצ"ל ואינני יכול להשפיע מרוחי החלש על מדינות רחוקות גם ע"י מורים נעלים ככת"ר ורק שמי שרכשתי

20) יצחק ניסנבוים.
21) לא מצאתי זכר לזה ב„המליץ".

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 265

לי בין החובבים והציונים במדינתנו נותן לי איזה כח לעבוד פה. ובדבר אמריקא אציע להפך יהי' כת"ר ראשי ונגידי וכל אשר יצוני לכתוב לעזור לו בעבודתו הקדושה במדינת מושבו אעשה בל"נ תיכף.

במדינתנו ריב כעת להציונים את אחדים מהרבנים[22]) הלא הוא כתוב על עמודי מכ"ע העברים ואינני יכול לתאר את צערי על זה. פה ברוסיא נמכרו כמאתים אלף אקציות ובכלל הציוניות מתפשטת בין אחינו במדה הגונה, אך לא כפי שיוכל הקורא לדון עפ"י הידיעות הבאות במכ"ע. מצב הציוניות באמריקא ידוע לי והנני חושב תמיד במה לעזור לזה, אך אין אומרים למי שלא ראה את החודש כי יבוא ויקדש, כי איך אדון מרחוק. בל"ס נמצאים עוד רבנים אחדים תמימי־דעים את כת"ר ואולי יוכלו לעשות דבר מה, ואם נחוץ עזר מאיזה רבנים ברוסיא אוכל אי"ה להמציאו לכם. באשר חודש ימים לא הייתי בביתי ולכן בשובי עתה מצאתי המון מכתבים הדורשים תשובות ועלי לקצר הפעם ואת כת"ר הסליחה. ואקוה כי מכתבי זה לא יהי' האחרון ועוד נדבר דברינו.

והנני ידידו מוקירו ומכבדו כרום ערכו מברכו בכ"ט

יצחק ניסנבוים.

אוצר החכמה

III

חוזרי „מזרחי"

א

ביאליסטאק ז' תמוז אתתכ"ה לחורבן.

כבוד הרה"ג חו"ב יר"א נכבד ונעלה כו' כש"ת מוהר"ר שמואל[23]) שיינפעלד נר"ו החונה בלואיסוויל.

---

22) המלחמה התחילה אחרי אספת ציוני רוסיה שהתקיימה באלול תרנ"ח בווארשא. רבנים אחדים התנגדו לעבודת־התרבות בציונות, ור' אליהו עקיבא רבינוביץ מפולטאבה היה הראשון לאסור מלחמה בציונות במחברתו „ציון במשפט" (ווארשה, תרנ"ט), ובמאמרים ב„המליץ" ו„המגיד לישראל". אחריו יצא אל המערכה ר"ל צירלסון ורבנים אחרים, והחל פולמוס חריף עמם שבו לקחו חלק סופרים ורבנים ציוניים כר' שמואל יעקב רבינוביץ ו„אחד הרבנים המרגישים". ד"ר עמנואל מאַנדלשטאם פרסם אז את „מכתבו הגלוי" המפורסם ב„המליץ" שנה ל"ט, גליון 61 (י"ג ניסן, תרנ"ט) שבו דיבר רתת נגד אלו „מרבני רוסיא" האורתודוקסיים האומרים לחקות את ‚רבני המחאה' באשכנז, ומחרפים את הציונות בשם הדת.

23) ראה הערה 19.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 266

רב נכבד! בבואנו לדבר את כת"ר בדבר הרעיון הקדוש ישוב ארצנו, יודעים אנחנו את מי אנחנו מדברים. יודעים אנחנו כי חובב ציון בכל לבו ונפשו חובב ציון אמתי מאותן השבלים הבודדות ששבולת המים שטפתן והעבירתן ארצה אמריקא; ולכן לשפת יתר הוא לנו להרבות דברים להראות את קדושת הרעיון ורום ערכו, נחיצותו ותועלתו, כת"ר כרב וחובב ציון ידוע לו כל אלה. מטרתנו ובקשתנו במכתבנו זה הוא רק לעוררו ולבקשו כי יצרף מחשבה טובה למעשה, להראות את חבתו בפועל. מקום שבתו הוא שדה לא זרוע ואם כת"ר יזרע בו זרע קדוש, זרע טוב ומועיל ישא פרי ישוה לו. ארצנו הקדושה קוראת לבניה כי יקומו לעזרת בוניה, יפיץ נא כת"ר את הרעיון הקדוש בין בני עמנו בכל מקום שיש לאל ידו, יחבבו על אחינו ויעוררם כי יעזרו את אחיהם העובדים אדמת קדשנו, אחיהם המרטיבים בזעת אפם את רגבי אדמתם והאדמה הזאת הרטובה מכבר בדמי אבותינו והנרטבת כעת בזעת אחינו תפיח רוח חיים בלב בניה בכל מקומות מושבותיהם ייצאו כולם לחזק את יד האכרים היקרים הבונים חרבות ארצנו והמקימים הריסותה. אנא כת"ר אל יתן דמי לו ואל ישקוט עד יכונן חברות ציון ועד ישים את הרעיון הקדוש משאת נפשנו תהלה בארץ מגורתו. תקותנו תשעשענו כי כת"ר יפנה אל דברינו ואזנינו תשמענה בקרוב לאמר: הרעיון חזק בארץ החדשה ובעיר לואיסוויל רבו המנדבים לטובתו.

והננו אומרים לו שלום וברכה כאות נפשו ונפש אחיו דורשי שלומו ומחכים למכתבו מוקיריו ומכבדיו כרום ערכו

„מזרחי".

ב

בשם בוחר בציון בחודש מנחם אב תרנ"ו.

פרוטוקול של האספה הכללית השלישית שנמשכה מיום ד' כ"ז תמוז עד יום ב' ג' מנ"א [24]).

באספה הזאת לקחו חלק מאדעססא, לבד חברי הועד, האדונים א. גינצבורג [25]), מ. ראבינאוויץ (בן־עמי), ד"ר מיכעלסאן, מ. ל. לילענבלום, ז.

---

24 מעין דין וחשבון מאספה זו מסר י. ל. בן־דוד במאמרו „מהאספה הכללית אשר באודיסה", „המליץ", שנה ל"ו, גליונות 147, 148 (ד', ה' מנחם אב, תרנ"ו).

25) אחד העם.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 267

עפשטיין, מ. דיזענהאף, ח. עטינגער, זכס, פרידלאנד, פראנקפעלד[26]), ליובאר־סקי[27]), דודאוויץ (בן דוד) רבניצקי, ופרידמאן[28]). מאנניוב ה' יואל ריבלין וה' ש. גרינשפאן. מאומאן המטיף דראגיטשין. מאלכסנדרובסק ה' י. אדלער[29]). מאקערמאן ה' ז. באיוקנסקי וה' ווייסמאן. מארהיוב ה' א. ברסוצקי וה' ליפעזין. מבענדער ה' י. זייליגער. מברלין ה' סאסקין. מבאהאפאל ה' סיראטא.מביאליסטאק י. ניסענבוים. מהאמעל ה' מרדכי בן הלל הכהן. מווילנא ה' י. ל. גאלדבערג. מווארשא ה' ז. גלוסקין.מוויליקי הרב ר' מאיר ליווען אב"ד.מוואזעסענסק ה' ד. קאווארנובסקי וה' אייזמאן. מזיטאמיר ה' ב. עפשטיין והד"ר ה' ש. קאמאראווסקי. מחערסאן ה' מ. י. פינס. מטאמאשפאל ה' י. לעווין (יהל"ל). מטארוטינא ה' ח טענדלער. מיעקטרינסלב ה' מ. מיידאנסקי והאינז' ה' ש. ברוק. מיפו ד"ר ה. יפה ראש ועד הפועל. מיעליסאוועטגראד ה' שקלאווסקי. מלעטיטשעוו ה' י. קאנטארשציק. מניקוליוב ה' ר. שוכמאן, ה' אייזמאן, ה' נ. פאליאק וה' א. ד. גאראדינסקי. מסופיא בירת בולגריא פרופ' ה' בעלקאווסקי. מפראג ד"ר ה' א. קאמינקא. מפאלטאווא ה' מ. קריצעווסקי[30]) וה' צ. שימשעלעוויץ[30א]). מפולנאה ה' צ. מייזלר. מפלך פזענא אגרונום ה' בראגין. מקיוב ד"רי. בענדערסקי וה' י. עפשטיין. מקישינוב ה' ל.י. ווילענסקי, ה' ב. מ. עטינגער, וה' ש. בערלאנד. מקרעמעצוג הרב מ. פריידענבערג. מקאחאווקא ה' א. לעווינסקי. מקונסטנטין ישן הרב י. זעף[31]). מרוזיאני ה' פ. פינס.

הדברים שעמדו על הפרק לבד הבחירה א) במה להגדיל הכנסת חברת התמיכה. ב) מזרחי קיומו, מקור להוצאותיו ותוכן פעולותיו. ג) בית מלוה לאכרים ביפו. ד) אתרוגי ארץ ישראל. ה) מצב המוסרי והרוחני של הקולוניסטים ותכונת בתי ספר במושבות הנתמכות מחו"צ. ו) חברה „עולי רגלים". ז) יין ארצנו ובית מסחר „כרמל". ח) מטיפים לישוב ארץ ישראל.

החלטות, אחר משא ומתן ארוך במשך הימים הנזכרים.

---

26) צבי זאב. עסקן ציוני ידוע באודיסה, שהשתתף עם י. ח. רבניצקי בהוצאת המאסף החובב־ציוני „דער וועקער" שנערך בידי משה ליב לילינבלום.

27) אברהם אליהו, מנושאי כליו הראשונים של אחד העם. משנת תרס"ד ועד יום מותו בתרע"ץ גר בניו־יורק, והיה מפורסם כעסקן ציוני ועברי ופטרון לסופרים עבריים.

28) פינחס, גיסו של צבי פראנקפלד. עלה בראשית שנות התשעים לארץ, ושמש ספרן בספרית „שערי ציון" ביפו, ואף השתתף ב„חבצלת". בשנות המלחמה העולמית א' ישב באמריקה והיה פעיל בתנועה הציונית. מכאן שב לארץ ומת שם.

29) אולי ישי, אדלר, המורה והסופר הידוע בתל־אביב.

30) הסופר והמורה מרדכי קריטשבסקי (אזרחי).

30א) אבי יצחק בן־צבי. בארץ שינה את שמו והוא ידוע כיום בשם שמשי.

31) המטיף הציוני המפורסם, שמשנת תר"ס ועד פטירתו בתר"ף חי באמריקה.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 268

א) היודעים את דבר הכנסת הישוב לאשורו העירו, כי לוא עבדו המורשים הנכבדים בעריהם את עבודתם הקדושה באמונה וישתדלו לחבב את רעיון הישוב על העם, אז רבו החברים והנדבות על אחת שבע, אך המה אינם ממלאים את חובתם המוסרית באשר רבם אינם יודעים בעצמם מכל הנעשה בארץ משאת נפשנו ואין בידם לפעול על אחרים לתאר להם את מצב הישוב, אשר לטובתו ולהפרחתו המה עובדים עבודתם. ויחליטו הנאספים להחזיק בידי אחינו בארץ הקודש להדפיס „מכתבים מארץ ישראל" כאלה שנדפסו לפני שנה ב„המליץ"[31א] ולשלחם להמורשים לעריהם ואלה האחרונים בקבלם את המכתבים ישתדלו להפיץ את הידיעות הנמצאות במו בין בני עירם ויהי העם נדון על אדות הארץ וישובה וכל הנעשה בקרבה וירבו המחזיקים בבריתנו.

ב) אחר הרצאת פעולות המזרחי עד עתה החליטו הנאספים, כי קיום מזרחי לטובת הישוב נחוץ, וכי דרוש לתת לו ידים להשגיא פעלו לימים הבאים ביותר שאת, לא רק לעורר את חובבי ציון במדינה זו לעבודה ולמעשה, כאשר עשה עד כה, אך גם לבוא בדברים עם חו"צ במערב אירופה אשר שם נתעורר כעת רעיון הישוב בכח אמיץ ולעמוד על המשמר לדעת מכל הנעשה שמה; לא רק להפיץ דעת הישוב ע"י מכתבים אך גם להדפיס מפרק לפרק חוברות בשפה המדוברת בעד העם לחבב עליו רעיון הישוב ולהודיעו מכל הנעשה שמה, ובכלל להשתמש בכל האמצעים שבידו לקשר את חובבי ציון אחד על אחד בקשר רוחני, למשוך עבודת כולם למטרה אחת. ולספק צרכי הוצאותיו יתנו חו"צ בכל עיר ועיר סכום ידוע מדי שנה בשנה כפי ראות עיניהם. צירי הערים שהיו בעת האספה הודיעו את הסכומים שהמה מקבלים עליהם לתת ואחדים גם נתנו באותו מעמד מעט כסף. למטרה זו נבחר החובב ציון מר י. ל. גאלדבערג נ"י בווילנא לסוכן, אשר אליו ישלחו חו"צ את הכסף ומזרחי יקבל מידו כתבתו כשמו.

ג) נתברר כי נחוץ מאד ליסד ביפו „בית מלוה לאכרים" להלוות להקולוניסטים סכומים קטנים עד אחרי עבור הקציר והבציר לבל יזקקו ללוות בריבית ולפול ע"י זה תחת סבל משא החובות. גם הפקידות המקבלת את ענבי הכורמים ליקבי הנדיב שליט"א נותנת ערבנותה, כי חובות הקולוניסטים האלה ישובו ל„בית מלוה" בשלמותם, והסך הדרוש ליסוד הבית הזה הוא עשרת אלפים פראנק. אך דרוש לאסוף הסך הזה באופן שלא יזיק למוסדים אחרים הקיימים ג"כ ע"י נדבות חו"צ ויחליטו לעורר את „חובבי ציון" בכל מקומות מושבותיהם ללכת בדרך אשר הלכו בה אחינו בווילנא לאסוף ליסוד הבית הזה ממכבדי הגאון

31א) הם ה„מכתבים מבי תהלוי" שנכתבו בידי יהושע ברזלי.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 269

הגדול ר׳ יצחק אלחנן זצ״ל. הן הבית הזה יקרא על שם הגאון המנוח זצ״ל, אשר רבים המה מכבדיו ומוקירי שמו החפצים להקים לו מזכרת נצח ואם רק ימצאו מעוררים ומעשים ימצאו גם מנדבים רבים אשר בלב שמח יביאו את תרומתם להקים את המוסד הכביר הזה ושם הגאון זצ״ל יהי לברכה בקרב הארץ אשר אהכ סלה.

ד) הד״ר יפה הודיע כי ביפו נוסד ועד אנשים ונאמנים המוכנים להמציא אתרוגי ארצנו לכל אשר ידרוש וישלח להם כסף שלא על מנת לקבל פרס, ואם יקחו סכום מה יועידו אותו לטובת בית החולים ביפו, ולהקל על הקונים את משלוח הכסף ליפו בקשו הנאספים את הגביר הנכבד ה׳ ש. ברבש לקבל עליו העבודה הזאת להיות איש הביניים בין הבונים ובין הועד ביפו. ה׳ ברבש הואיל בטובו להסכים לבקשת הנאספים ומעתה הקאנטור שלו מוכן למלאות את בקשת הקונים על צד היותר טוב. הוא יקבל את הכסף וימציאו ליד הועד ביפו אח״כ יקבל האתרוגים וימציאם ליד הקונים בלי כל תשלום אלא לבד ההוצאות הדרושות. כתבתו — — — . אבל עלינו להעיר כי התקנה הטובה הזאת אחרה הפעם את המועד ובשנה הזאת לא רבים יוכלו להשתמש בה, כי רק השולח כסף עד חצי חודש אב יוכל עוד לקבל אתרוגים, אך לא המאחר. וידעו חו״צ להשתמש בה לשנים הבאות עלינו לטובה.

אוצר החכמה 08/08/2018

ה) הד״ר יפה תאר לפני הנאספים את מצב הקולוניסטים הרוחני והמוסרי לכל צבעיהם וגווניהם. דבריו בכלל עשו רושם נעים על השומעים ויעירו בלבותם רגשי תקוה, תקות גיל, כי עוד יבוא יום וישראל יחדש כנשר נעוריו ורוחו הגדולה והרוממה תשוב לקדמותה. ויתעוררו הנאספים לשים לב למצב החנוך במושבות הנתמכות ע״י חו״צ ויחליטו, כי דרוש לערוך פרוגרמה אחת לכל בתי הספר ש ב מ ו ש ב ו ת ולהטילה לחובה על המורים והמנהלים: פרוגרמה אשר מטרתה לחנך דור עברי היודע תורתו ושפתו, דור אוהב את ארצו אהבה טהורה ואת עבודת אדמתה אהבה רבה ותמימה. דור ב... ז׳[32]) דרך אר[ץ] היודע שפות המדינה. אבל כשם שנחוץ למוד לשון עבר בארץ הקודש כן איננה דרושה שפה אירופית ב מ ו ש ב ו ת ישראל, שפה אשר הועיל לא תועיל להקולו־ניסטים מאומה בדרכי חייהם, חיים של עבודת אדמה ועוד פועלת לרעה על בני הנעורים לנתק את לבם מהמטרה שאליה עליהם להגיע: להיות עברים קשורים לארץ אבותיהם ולעבוד אדמתה. ההחלטה הזאת באה בעתה בעמוד כעת על הפרק יסוד בתי ספר במושבות „גדרה" ו„חדרה".

---

32) קרוע באמצע ואי־אפשר לכוון את המלים החסרות.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 270

ו) שמו לב אל ההצעה הבאה ב„המליץ" בדבר יסוד חברות „עולי רגלים". תוכנה: כי ישתתפו אנשים רבים יחד וישלמו איש איש מדי חודש בחדשו סכום ידוע אשר סכום כל ההכנסה לכל השנה יעלה לסך הדרוש להוצאות הנסיעה לאיש אחד לארץ ישראל לסייר את עריה ומושבותיה, אם ירבו המש־ תתפים ותרבה ההכנסה יוכלו לנסוע אנשים אחדים. הנסיעה תהי עפ"י גורל. אם תווסדנה חברות כאלה בערים רבות ותעלה שנה שנה שיירה עברית גדולה לארץ אבותם ובשובם ויספרו לאחיהם בעריהם את כל אשר ראו עיניהם בארץ חמדתם ותתעורר אהבת ציון וחבת ישובה בלב עמנו, תועלת חברות כאלה רבה היא וישנן בכל האומות המתוקנות ורק אנחנו, העם, אשר הארץ הזאת לנו היא, העם המצווה עפ"י תורתו פעמים רבות לעלות שלש פעמים בשנה ו„אעפ"י שחרב בית המקדש לא בטלו עולי רגלים" (מדרש חזית), אנחנו איננו תאבים כלל לעלות לפחות פעם אחת בימי חיינו לראות את הארץ בה חיו אבותינו, בה יחיו בנינו! ויחליטו הנאספים להשתדל בעצמם ולעורר אחרים ליסד חברות כאלה, אשר רב טוב צפון בהן לעתידות הישוב ולהקשר האמיץ אשר יקשר את בני הגולה אל בני הארץ וישפיעו אלה על אלה ואלה על אלה לטוב בית ישראל. בקרב הימים נודיע איזה חג מסוגל יותר לעליה וכמה כסף דרוש להוצאות הנסיעה.

ז) נתברר הדבר, כי יין ארץ ישראל כשהוא לעצמו אינו זקוק כלל לרגשי חבת ציון, כי בטעמו ובריחו איננו נופל מהיינות המשובחים שבדרום צרפת ועוד עולה הוא עליהם בטבעו באין בו כל תערובות זרה. שלטון הרפואה בווארשה והפרופיסור פושע בפאריז נתנו עדותם על יין ארצנו כי נקי הנהו מכל פסולת ומבריא גו שותיו. אך באשר קשה לכל דבר חדש למצוא לו שוק במקומות שלא הורגלו בו החליטו לעורר את לב חו"צ, כי יחזיקו בידי „בית המסחר כרמל", אשר בגורלו, כלומר בגורל מכירת היין, תלוי גורל רוב המושבות אשר כל חייהן בענביהן, למצוא ליינם שוקים בעריהם, אם ע"י יסוד בתי מסחר מיוחדים ליין ארץ ישראל כשהעיר גדולה, אם לבוא בדברים את סוחרי היין כי יביאו יין זה לבתי מסחרם. ובערים הקטנות באין מקום ליין שמחירו יקר בכל השנה ישתדלו למכור אותם לפחות לחג הפסח. התקוה חזקה שאם בעת הראשונה יקומו חו"צ לעזרת הדבר הגדול הזה, יסוד הישוב וקיומו, לפרסם את טיב היין לאט לאט ירכוש לו שוקים בכל ערי אירופה ליין ארצנו יוכל להתחרות את כל יינות שאר ארצות.

ח) את דבר המטיפים מסרו להמזרחי לעיין בזה ולהשתדל כי יטיפו מטיפים בשבח הארץ וישובה, ובקרב הימים נציע את דעתנו בזה לפני אחינו;

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 271

ואם יש לחו"צ עצה איך לסדר הדבר הזה נבקש להודיענו וברוב יועץ אולי נמצא את הדרך הנכונה להוציא את הדבר אל הפועל, אשר יוכל להביא לישוב תועלת רבה בהודיענו לכם, אחים נכבדים, את ההחלטות האלה עלינו להוסיף, כי האספה אוצר החכמה בכלל במספר אנשיה מכל המפלגות ובדברים החמים שנשמעו מפי אנשים רבים היתה נהדרה מאד ונפחה רוח חיים בלב כל הנאספים. בה ראינו מה גדול כח רעיוננו לאחד את כל פלגות ישראל, בה חזינו כי חי הרעיון והחפץ בלב טובי אחינו. ובהביטנו לאחור לפני חמש עשרה שנה ונעיף עינינו על הנאספים ונטה אזנינו לשמוע את מצב הישוב בפועל שמה בארץ חמדתנו, מצבו החמרי והרוחני, ואת מצב הרעיון בארצות שונות ובערים רבות, תקוה חזקה תמלא את לבנו והעתיד משחק לפנינו למרות כל המכשולים והמעצורים המונחים על דרכנו עתה ואשר יניחו עוד מי יודע עד מתי. רק רצון כביר ורק עבודה תמה! ואם לאט לאט צעד אחר צעד נצעד קדימה, אבל בחריצות כפים ובעבודה תמידית בלי הסח הדעת נגיע סוף סוף אל מטרתנו בעזר צור ישענו. עתה, אחים נכבדים, אם פעולתנו אנו רצויה בעיניכם הבו תנו לנו ידים לעבוד לטובת הישוב משאת נפשנו! נאמץ ונחזק את הקשר ביניכם ובינינו ונוכל לקשר ולאחד את כל חו"צ אחד אל אחד. במקומות שאין עוד „עסקנים" לנו הבאים אתנו בכתובים תמנו עסקנים ואת אלה האחרונים נבקש כי יודיעו אותנו מדי פעם בפעם מ כ ל הנעשה בעריהם לטובת הישוב ונדע להודיע את הדברים הטובים הנעשים בעיר אחת לחו"צ ביתר הערים, ויעשו גם המה ככה. באופן כזה יקום קשר רוחני חזק ואמיץ בין כל חו"צ ודברים מועילים רבים יעשו לטובת הישוב.

תקותנו חזקה כי תקבלו הצעתנו ברצון וההחלטות באהבה ותשתדלו למלאותן.

אחיכם מכבדיכם מזרחי

אתר 08/08/2018

ג

בשם בוחר בחודש אלול תרנ"ו.

מ כ ת ב ל ה ז כ י ר!

השנה הזאת, אחים נכבדים, שנת תרו"ן ה ר נ י נ ה באמת את לבות חו"צ השמחים בשמחת הישוב משאת נפשם. די לנו לקרוא בשמות את כל המעשים הגדולים והמפעלים הכבירים שנעשו במשך שנה זו פה לטובת הישוב

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 272

08/08/2018 אוצר החכמה

להעיר בלב אחינו רגשי שמחה וגיל, רגשי תקוה חזקה ואחרית טובה! בשנה זו נוסדה מטעם הנדיב שליט"א. המושבה „מתולה" בעד ששים משפחות של בני אכרים ופועלים חרוצים. בשנה זו נגמר דבר „קוסטיני" לכל פרטיו וכבר נגשו להכין את כל הדרוש: כלי עבודה, בהמות ועוד, ובקרוב תחזינה עינינו גם ביסוד המושבה הזאת מעשי ידי חובבי ציון והועד בראשם להתפאר. בשנה זו נגשו צירי החברות „שבי ציון" בניו־יורק, „עזרה מצר" ביאסי ו„אגודת אחים" ביקטרינסלב אל עבודתם על נחלתם בגולן בעבר הירדן, וכבר בנו בתים ונטעו גפנים ועצי תות במספר הגון, ובחודש העבר באו מאמריקא אחד ועשרים איש להתאחז על נחלתם. בשנה זו התאחזו משפחות אחדות מבולגריא על אחוזתם „ארטוף", שנקנתה בשנה העברה ע"י צירי חמשים משפחות, ונספה מושבה חדשה על מושבותינו. בשנה זו נתקבלו רוכסיות [33]) לבנין בתים ב„חדרה", אחרי חמש שנות עמל ותלאה, וכבר נבנו כשלשים בתים ובונים עוד ומטעם הנדיב שליט"א מיבשים שמה הבצות ונוטעים יערות גדולים של עצי קליפטוס והמושבה הגדולה הזאת מתנערת כעת משפלותה גם היא. עוד דברים רבים ותקונים שונים נעשו ונתקנו שמה בארץ חמדתנו להרחבת ישובה ולהרמת קרנו בכבוד.

ובארצות גלותנו ג"כ הצטיינו חו"צ במעשיהם הטובים. במדינה זו [34]) נוסד בווארשא „בית מסחר כרמל" למכירת יין ארצנו וקוניאקה, והבית הזה הוא עמוד התווך לקיום המושבות החיות על פרי כרמיהן ובגורלו תלוי גורלן הגה וגורל הישוב ועתידותיו בכלל; גם למרות השרפות הנוראות שאכלו בקיץ העבר את נאות יעקב בערים רבות לא נגרעה הכנסת חברת התמיכה וחבריה עוד רבו. אגודות „שבי ציון" בטשיקאגא ומונטריאל באמריקא וחברות חו"צ בדובלין, גלאזגאו ומאַנטשעסטער באנגליא קנו אדמה בעבר הירדן. חו"צ בברלין ערכו את התערוכה לפרי ארצנו בהתערוכה הכללית בעירם, כמאתים אלף איש בקרו אותה וביניהם גם גדולי המלכות ותוצאותיה הטובות והגדולות להישוב אין להגיד מראש. חו"צ בפריז עוזרים עזר רב להעמיד את הפועלים על הקרקע, חו"צ בבאלטימור, ולבוב ירו אבן פנה ליסוד „בית מלוה לאכרים", חו"צ בווילנא מוסיפים אבנים על אבן זו ומאספים כסף ליסוד הבית הגדול והנחוץ הזה וחו"צ ב„קעלן" באשכנז לוקחים תחת חסותם את המושבה „מוצא".

הנה פה ושם, התודה לה', עובדים חו"צ את עבודתם באמונה וזאת תהלתם

---

33) רשיונות.
34) כלומר: רוסיה ופולין.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 273

ותפארתם וישאו ברכה מאלקי ציון! וכאשר רצה ד' את מעשינו גם אויבינו השלימו אתנו. מתנגדינו נתמעטו וגם אלה הנשארים שמו מחסום לפיהם ומחזיקים בבריתנו רבו כמו רבו מכל המפלגות.

אמנם שנה טובה היתה לנו השנה ההולכת ונקוה להבוחר בציון כי השנה הבע"ל עוד תיטיב לנו מרעותה הטובה והישוב יתרחב ויתגדל עוד יותר וקרנו תרום מעלה לאושר עמנו ולכל קדשיו. אבל אחים נכבדים בהתרחב הישוב התרחבו גם צרכיו! נתקבלו, למשל, רוכסיות לבנות בנינים בחדרה ולזה דרוש כסף רב ואין יד הקולוניסטים משגת. הועד הנכבד באודיסא כבר שלח למטרה זו ארבעה עשר אלף פראנק, אבל הסך הזה איננו מספיק ונחוץ עוד סכום הגון. תווסד המושבה „קוסטיני" וידרש סכום רב לתקן בה כל הנחוץ. גם „משמר הירדן", גם „ועד חאנין", גם „צרכי צבור", גם יחידים רבים ממושבות רבות דורשים סכומים גדולים ועלינו, אחים חביבים, החובה לבלי התרפות במלאכתנו הקדושה ולעבוד את עבודתנו הגדולה מבלי הרף ומבלי הסח הדעת ואין כל אחד מאתנו בן חורין להבטל ממנה. לבד עבודה הרוחנית, כלומר: הפצת רעיון הישוב בין העם ולחבבו עליהם בכל האמצעים המוכשרים לזה, נוכל לחלק את עבודתנו המעשית שעלינו לעבוד לשתי מחלקות: א) לשמור על המושבות בכלל לבל תהרסנה, חלילה, מפני שיושביהן לא ימצאו מקום למכור תנובת אדמתם; ב) לתמוך בידי המושבות והאכרים היחידים הזקוקים עוד לתמיכה עד שיוכלו לעמוד ברשות עצמם. כל אחת מהעבודות האלה יש לה מרכז מאושר מטעם הממשלה יר"ה ועלינו לעזור על ידיהם בכל מה שיש לאל ידינו.

העבודה הראשונה מרכזה: „בית מסחר כרמל" בווארשא. לע"ע הוא מוכר רק את יין מושבותינו וקוניאקן ובמשך הימים יהיה בית מסחר כללי ומרכזי לכל פרי ארצנו היוצא חוצה לה. בבית הזה תלוי קיום הישוב בהוה והפרחתו בעתיד ועלינו להשתדל בכל יכלתנו לפרסם את טיב היין והקוניאק ברבים למשוך אחריהם את הסוחרים והשותים בין שהם בני ברית או אינם בני ברית. את הראשונים, כי ימצאו מקום להשתכר ואת האחרונים כי ישתו יין טוב מאד בטעמו ובריחו,נקי מכל זיוף, מבריא את הגוף ומשמח את הנפש. תעבורנה שנים אחדות ויין ארצנו יתפרסם בעולם ואז למותר תהי כל השתדלות צדדית, כי רב כח יינו בעצמו לרשת את הנצחון בשוקי המסחר, אך בעת הראשונה נחוץ להשתמש בכל האמצעים ברגשי דת וברגשי לאום להשיג ליינו שוקים בכל מקום שידנו מגעת! עלינו להשתדל ג"כ בדבר „אתרוגי ארץ ישראל", לדבר על לב העם השכם ודבר כי יקנה דוקא אתרוגי ארצנו, כי יבכרו את אתרוגי ארץ אבותיהם, פרי אחיהם על פי זרים מארץ נכריה ולפעול

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 274

גם על הסוחרים שלא ילכו עמנו בקרי ויעשו רצון מאתים גאונים וצדיקים שאסרו את פרי קורפו אסור עולמי ויצוו לקחת ד ו ק א את אתרוגי ארץ ישראל. אם יעלה חפצנו זה בידינו יפתח מקור חיים חדש לאכרינו ויוגבינו, לבד מעלתו הכללית להישוב.

העבודה השניה מרכזה: ה ו ע ד ב א ו ד י ס א ועלינו לתת לו ידים לפעול את פעולתו הגדולה להישוב. על כל אחד מחו"צ באמת לעזור על יד המורשה בעירו בכל דבר הנוגע לישוב הארץ: להרבות חברים ונדבות זמניות, לפרסם יותר את המנהג לנדב לטובת הישוב בכל חגי משפחה ועוד דברים כאלה. עלינו להשתדל למנות „מורשים" ו„עסקנים" במקומות שאינם, לעורר את מכירינו וידידינו לעבוד אתנו לטובת הישוב. לפרסם את עבודת „ג ן ה א ת ר ו ג י ם" למען ירבו הלוקחים בו חלק. לעורר את מכבדי הגאון רבי יצחק אלחנן זכרונו צדיק לברכה ומוקיריו לאסוף כסף לעשות לו מזכרת נצח באה"ק הוא „ב י ת מ ל ו ה ל א כ ר י ם" ועוד לנו עבודות שונות. והעבודה הראשונה בזמן הוא דבר ה ע מ ד ת ה ק ע ר ו ת ב ע י ו "כ. הטובה הגדולה שהמנהג הזה מביא להישוב ידועה לכולנו ולמותר לנו להכביר מלין על אודותו. והשתדלו, אחים חביבים, גם בשנה הזאת בדבר הזה. אלה אשר יקבלו את ה„קול קורא" של גאונינו יראו להדביקם על פתחי בתי תפלה בעוד מועד ואת הפתקאות שהמה מקבלים יניחו על הקערות. גם ישתדלו להפיץ את הקו"ק והפתקאות בערים הקטנות ובכפרים סביבותיהן. אל נשכח, אחים, ציון. אל נשכח עובדיה נזכור את אמנו השוממה, נזכור את אחינו מחייה ונזכור את יינם ואתרוגיהם! נבוא לעזרתם ונעבוד לטובתם והבוחר בציון יברך את מעשי ידינו ונזכה לנחמת עמנו וארצנו! ציון אמנו שולחת על ידינו אליכם ברכתה לשנה החדשה. קבלוה, אחים חביבים, הנה היא יוצאת מעומק לבנו: לשנה טובה תכתבו לחיים בירושלים, חיים עד העולם!

אחיכם מברכיכם, מכבדיכם מזרחי.

הודפס מאתר אוצר החכמה tablet.otzar.org תלפיות - ג [ג-ד] עמוד 275